

QEYRI-NEFT SEKTORUNUN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ DÖVLƏTİN VERGİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

Elmira Zeynalova

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Rəhbər kadrların yenidən hazırlanması fakültəsinin dekanı,
dosent, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: zeynalovaelmira174@gmail.com*

Hacıyev F.F.

Milli Məclis Sədrinin köməkçisi

*«Biz bazar iqtisadiyyatını vergi yolu ilə tənzimləyirik».
Ümummilli lider Heydər Əliyev*

Azərbaycanın milli iqtisadiyyatı müxtəlif zamanlarda daxili, xarici və ya global təsirlərə məruz qalsa da, dövlət başçısının idarəçilik məharəti, düşünülmüş və elmə əsaslanan islahatların həyata keçirilməsi və strategiyanın düzgün müəyyənləşdirilməsi ilə, müasir yüksək iqtisadi inkişafa nail olunmuşdur.

Məqalədə milli iqtisadiyyatın əsası olan neftin qiymətinin dəyişkən olmasını nəzərə alaraq, iqtisadi inkişafın şaxələndirilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişafında dövlətin vergi üzrə aparılan elmi tədqiqatının nəticələrindən bəhs edilir. Qeyri-neft potensialı ilə zəngin olan Azərbaycanda bu sərvətdən səmərəli istifadə edilməsi bilavasitə dövlət tərəfindən bazar iqtisadiyyatının modeli olan, hüquqi bazarın yaradılması və sosial-iqtisadi inkişafın tənzimlənməsindən asılıdır. Hər bir istehsalçı və istehlakçı marağını əks etdirən dövlətin vergi tənzimlənməsi bütün istehsal və xidmət sahələrindən inkişafının əsas amillərdən biridir.

Açar sözlər: *şaxələndirmə, vergi tənzimlənməsi, vergi tutumu, vergi güzəştləri*

2014-2015-ci illərdə neftin qiymətinin dörd dəfəyə qədər azalması ölkəmizdə milli iqtisadi inkişafın davam etdirilməsi məqsədi ilə yeni postneft dövründə dövlət şaxələndirmə və qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsinin prioritet bir məsələ olduğu qeyd edilmişdir. Bununla əlaqədar olaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti demişdir: «Hesab edirəm ki, bu gün ölkəmiz üçün yeni dövr başlayır. Əminəm ki, bu dövrdə uğurlu olacaq. Bu, postneft dövrüdür».

Bu dövrdə neftdən gələn gəlirlərin iqtisadiyyatın şaxələnməsinə, o cümlədən qeyri-neft sektorunun genişləndirilməsinə, infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsinə, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına və əhalinin sosial tələblərinin ödənilməsinə yönəldilməsi dövlətin iqtisadi inkişafın tənzimlənməsinin əsas məsələləri olmuşdur.

İqtisadi inkişafın şaxələndirilməsi ilə qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi üçün dövlətin vergi tənzimlənməsində vergi xidmətinin modernləşməsi, bu sahədə fəaliyyət göstərən sahibkarların fəaliyyətinə lazımı güzəştlərin edilməsi istehsal və xidmətdə innovasiyaların tətbiqinin stimullaşdırılması oldunca önəmlidir.

Dövlətin vergi tənzimlənməsi ilə əlaqədar olaraq, vergi ödəyicilərinin hüquqlarının genişləndirilməsi, vergi yükünün aşağı salınması, vergi tutumu obyektlərinin sayının artırılması əsas cəhətlərdəndir. Bütün bunlarla bərabər, vergi qanunlarının pozulmasına görə məsuliyyət tədbirlərinin şərtləndirilməsi və vergi borclarının məcburi alınması işi yaxşılaşdırılmalıdır (13).

Azərbaycanın vergi sistemində, ölkədə yaranmış iqtisadi şəraitə müvafiq olaraq, dövlətin vergi siyasətinə uyğun «Vergi Məcəlləsi»ndə əsaslı dəyişikliklər aparılır.

Qanunvericilikdəki dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq, vergilərin əvvəlcə olan 14 növü, 9-a qədər azadılmış, bəzi vergilərin dərəcələri aşağı salınmış vergi tutmada bəzi dəyişikliklər və güzəştlər edilmişdir. Buna misal olaraq mənfəət vergisinin 27%-dən 20%-ə, fiziki şəxslərin gəlir vergisinin yuxarı dərəcəsinin 35%-dən 25%-ə endirilməsini göstərmək olar (7).

Azərbaycanda qeyri-neft sektorunda önəmli olan aqrar sektorun inkişaf etdirilməsi global problem olan ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əsas amil olub, milli iqtisadi inkişafın tərkib hissələrindəndir. Bunu nəzərə alaraq, Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə 2001-ci ildən başlayaraq bu sahədə fəaliyyət göstərən istehsalçıların, torpaq vergisi istisna olmaqla, səkkiz vergi növünün ödənilməsindən azad edilmişdir (7). Kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri tərəfindən torpaq vergisinin ödənilməsini saxlamaqda məqsəd onların mülkiyyətində olan torpaq sahələrindən maksimum səmərəli istifadə etməyə zövq etməkdir. Qeyd etmək lazımdır ki, fiziki şəxslərdən torpaq vergisi həmin ərazini əhatə edən özünü idarə orqanları (bələdiyyələr) tərəfindən toplanılır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar olaraq dörd Dövlət Proqramının qəbul edilmişdir. Bunlardan üç Proqram müvəffəqiyyətlə həyata keçirilərək yerlərdə yüksək nailiyyətlər əldə edilmiş, innovasiyaların tətbiqi ilə infrastruktur yeniləşmiş və əhalinin işlə təminatı və əmək fəaliyyətində müsbət dəyişikliklərə nail olunmuşdur. Hal-hazırda bir ili

baş a çatan regionların inkişafı üzrə dördüngü dövlət proqramında nəzərdə tutulan proseslər davam etdirilir.

Dövlət tərəfindən kənd təsərrüfatının «Aqrulizinq» ASC yaradılması, 2015-ci ilin «Kənd təsərrüfatı ili» elan edilməsi, nəqliyyat istehsal və sosial infrastrukturun yeniləşməsi dövlət tənzimlənməsində qazanılan nailiyyətlərdir. Eyni zamanda aqrar sahədə vergi ödənişlərində də islahatlar davam etdirilir (8). Buna misal olaraq «Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara müddətli vergi güzəştlərinin verilməsi haqqında» və «Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvədə olma müddətinin uzadılması barədə» qəbul edilmiş qanuna əsasən kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan şəxslər 2019-cu ilin yanvarın 1-dən başlayaraq daha 5 il müddətinə torpaq vergisi istisna olmaqla digər vergilərdən edilmişdir (7). 2019-cu ildə bu müddət 4 il də artırılmışdır.

Son zamanlar dövlətin vergi tənzimlənməsi ilə əlaqədar olaraq «Vergi Məcəlləsi»ndə yeni əsaslı əlavələr və dəyişikliklər edilmişdir (14). Bunlardan bəziləri aşağıda qeyd edilmişdir:

- ƏDV-nin ödənilməsi məqsədləri üçün ərizəvermə öhdəliyini yaradan vergi tutulan əməliyyatların həcmi 120 min manatdan 200 min manatadək artırılmışdır. Məcburi ƏDV qeydiyyatına alınmaq öhdəliyi yaradan həddin artırılması dövriyyəsi 200 min manatadək olan şəxslərə sadələşdirilmiş vergitutma recimində fəaliyyətlərini davam etdirməyə imkan verəcəkdir.

- «Vergi Məcəlləsi»ndə edilən dəyişikliklərə əsasən ölkə iqtisadiyyatına investisiya yatan hüquqi şəxs və fərdi sahibkarın mülkiyyətində və ya istifadəsində olan torpaqlara görə 7 il müddətində torpaq vergisi və xaricdən gətirilən texnikaya görə gömrük rüsumu ödəməkdən azad edilir.

- ölkəyə gətirilən taxıl, un və çörək istehsalına görə tətbiq olunan «Əlavə Dəyər vergisinin ləğv edilməsi haqqında» qərar qəbul edilmişdir ki, bu da gündəlik tələbat məhsulu olan çörəyin qiymətinin əsaslı şəkildə aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur.

- taxıl istehsalçıları 7 il müddətinə bütün vergilərdən azad edilməklə bərabər bu sahədə istifadə edilmək üçün idxal olunan yeni texnologiyalara görə gömrük rüsumu ödəməkdən azad olurlar.

- ölkəyə idxal olunan mallara tətbiq edilən gömrük rüsumları üzrə azad olmaların həcmi 65 faiz təşkil edir;

- ölkəyə idxal olunan mallara tətbiq edilən əlavə dəyər vergisindən azad olmaların həcmi 35 faiz təşkil edir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin qeydiyyatının «bir pəncərə» prinsipi ilə aparılması avtomatlaşdırılmış vergi informasiya sisteminin tətbiq olunması ilə vergi bəyannamələri və vergi hesabatlarının elektron formada keçirilməsi vergi orqanları əməkdaşları ilə vergi ödəyiciləri arasında maksimum şəffaflığa nail olmağa imkan vermişdir. Bununla əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: «Ölkə iqtisadiyyatı üçün çox

vacib olan sahədə – vergilər sistemində aparılan islahatlar tətbiq edilən yeniliklər «bir pəncərə» təşəbbüsü bütün bunlar müasir Azərbaycanın inkişafına xidmət göstərir (13).

Müasir dövrdə qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsində həyata keçirilən dövlətin vergi tənzimlənməsi islahatları həm bu sahə üzrə müxtəlif məhsul istehsalını və xidmət göstərilməsinin artırılmasına, həm də vergi daxilolmalarının çoxalmasına səbəb olmaqdadır.

Dövlətin vergi tənzimləmə tədbirləri üzrə qanunvericilikdə və vergi tutumunda həyata keçirilən dəyişiklikdə əsas hədəf qeyri-neft sektorunda sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi, yeni istehsal və xidmət sahələrinin yaradılması və onların rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalı və ixracı güzəştləri və vergidən azadolmalar, eləcə də dövlətin həyata keçirdiyi digər tənzimləmə tədbirləri də qeyri-neft sektorunda çalışan sahibkarları təşviq etmək məqsədi daşıyır.

Ümumiyyətlə, hazırda vergi tənzimlənməsi üzrə dövlətin həyata keçirdiyi islahatlar maliyyə siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Vergilər dövlətin iqtisadiyyatı tənzimlənmə metodunun əsas elementlərindən biridir. Vergi tənzimlənməsi cəmiyyətin ayrı-ayrı sosial qruplarının və dövlətin maliyyə vəsaitlərinə olan ehtiyacının ödənilməsi, maliyyə ehtiyatlarının yenidən bölüşdürülməsi hesabına ölkə iqtisadiyyatının inkişafının təmin edilməsi məqsədilə ölkənin vergi sisteminin formalaşdırılması sahəsində dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi, maliyyə və siyasi tədbirlərin məcmusudur.

Dövlətin vergi tənzimlənməsi həmçinin dövlət tərəfindən işlənib hazırlanmış, vergi sahəsində cəmiyyətin qarşısında duran bu və ya digər vəzifələri həyata keçirməyə yönəlmiş tədbirlər sistemidir (14).

Dövlətin vergi tənzimlənməsinin məqsəd və vəzifələri yaranmış mühit və iqtisadi şəraitdən asılıdır. Məqsəd və vəzifələri müəyyən edildikdən sonra dövlət islahatları vasitəsilə onların həyata keçirilməsi üsullarını işləyib hazırlanır.

Bütün bunlar vergilərin mahiyyəti və funksiyalarından irəli gəlir və məcmu ictimai məhsulun bir hissəsinin dövlət tərəfindən alınmasından və bu vəsaitlərin büdcə vasitəsi ilə yenidən bölüşdürülməsindən ibarətdir. Beləliklə, vergilər öz təyinatlarını və funksiyalarını vahid büdcə prosesində həyata keçirirlər. Hər bir maliyyə ili üçün dövlət büdcəsi qəbul edilərkən vergi siyasətinin illik əsası qoyulur və həyata keçirilməsi isə uyğun qanunvericilik və normativ aktların qəbul edilməsi yolu ilə aparılır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılması, onun dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası istiqamətində aparılan məqsədyönlü iqtisadi siyasət çərçivəsində çevik vergi tənzimləmə tədbirləri həyata keçirilir. Bu tənzimləmənin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır (10):

- vergi dərəcələrinin aşağı salınması və vergi güzəştlərinin azaldılması hesabına vergitutma bazasının genişləndirilməsi;
- iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması;
- vergi ödəyiciləri arasında vergitutma reciminin bərabərləşdirilməsi;
- respublikanın və əhalinin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəldilən tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- respublikanın ixrac potensialının inkişafının təmin edilməsi;
- vergi sisteminin vahid uçot-informasiya sisteminin yaradılması;
- vergi və qeyri-vergi ödənişlərinin uyğun səviyyəsinin artırılması;
- vergi ödəyicilərinin gəlirləri üzərində səmərəli nəzarət mexanizminin tətbiqi;
- vergi intizamına əməl olunması üzərində nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi və vergi hüquq pozuntusu hallarına görə məsuliyyət sisteminin daha da sərtləşdirilməsi;
- vergi xidməti orqanları əməkdaşlarının səmərəli fəaliyyət göstərməsi məqsədi ilə vergi orqanlarının maddi-texniki bazasının əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmləndirilməsi.

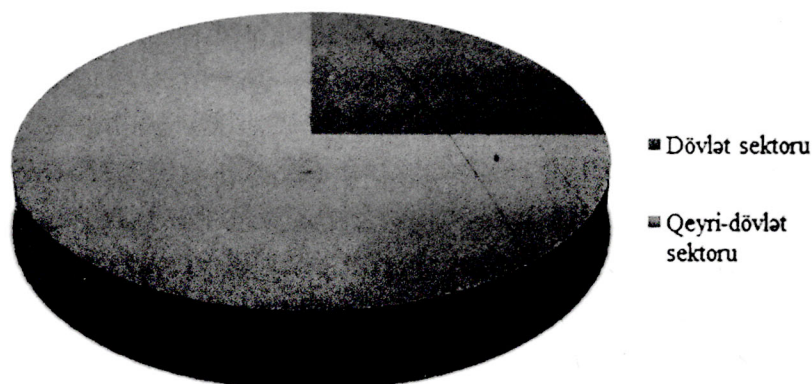
Ölkəmizdə yaranmış müxtəlif iqtisadi dövrlərin tələblərinə uyğun olaraq salınmışdır. Vergilərin iqtisadi fəallığa uzunmüddətli stimullaşdırıcı təsirini təmin etmək üçün dərəcələri dərhal yox, mərhələlərlə aşağı salmaq daha məqsədəməvafiqdir. Buna baxmayaraq, dərəcənin sabit səviyyədə (hətta aşağı olsa da) saxlanması vergilərin iqtisadiyyata stimullaşdırıcı təsirini azaldır. Belə ki, iqtisadiyyatın durğunluq dövründə əlavə stimulların tətbiqi ilə təkrar istehsalın canlandırılmasına ehtiyac yaranır ki, bunun əsas vasitələrindən biri vergi dərəcələrinin aşağı salınmasıdır. Bu həm də onunla izah olunur ki, dövlət dərəcələri aşağı salarkən gələcək islahatlar üçün ehtiyat saxlamalıdır.

Vergi dərəcələrinin mərhələli aşağı salınması prosesi vergi ödəyicilərinin fəaliyyətinə stimullaşdırıcı təsir göstərir. Respublikamızda da bunun əhəmiyyətliliyi nəzərə alınaraq mənfəət vergisinin dərəcələri mərhələlərlə aşağı salınmış və bu tədbirlər iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunda da öz müsbət təsirini göstərməkdədir.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, «Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına müddətli vergi güzəştlərinin verilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvədə olma müddətinin uzadılması barədə» qəbul edilmiş qanuna əsasən kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan şəxslər 2014-cü ilin yanvarın 1-dən başlayaraq daha 5 il sonra 4 il müddətinə torpaq vergisi istisna olmaqla digər vergilərdən azad edilmişdir (7).

Vergi sistemində həyata keçirilən islahatlar öz müsbət nəticəsini 2019-cu il üzrə dövlət büdcəsi proqnozunun müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsində göstərmişdir. Həm dünya, həm də Azərbaycan iqtisadiyyatında qlobal və regional səviyyədə gedən mürəkkəb iqtisadi proseslər şəraitində Vergilər Nazirliyi

(hazırda İqtisadiyyat Nazirliyinin tərkibinə daxil edilmişdir) üzrə proqnoz tapşırığı 100,1% yerinə yetirilmişdir. İnternet üzərindən vergi ödəyicilərinə göstərilən e-xidmətlərin tətbiqi sahəsində görülən işlər daha da sürətləndirilmiş və yeni vergi xidmətləri istifadəyə verilmişdir. Elektron və Mobil imzaların tətbiqi məqsədilə 2013-cü ildən Asan Sertifikat Xidməti Mərkəzi (ASXM) fəaliyyətə başlamışdır. Hal-hazırda vergi ödəyicilərinə 65 növ elektron xidmətlər göstərilir. Vergi ödəyicilərinə göstərilən elektron xidmətlərin növlərinin genişləndirilməsi, e-xidmətlərdən istifadənin kütləviləşdirilməsi qarşıda duran dövlətin vergi tənzimlənməsinin başlıca vəzifələrdən biri olmuşdur. Bütün bunlar əsasən, vergi qanunvericiliyi və inzibatçılığının təkmilləşdirilməsinə, vergi nəzarətinin gücləndirilməsinə, vergi ödəyicilərinə göstərilən xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və vergi sistemində insan resurslarından istifadənin səmərəliliyinin artırılmasına yönəldilmişdir.

Qrafik 1. 2018-ci ili üzrə vergi daxilolmalarının strukturu

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi (15).

Statistik göstəricilərə əsasən 2018-ci il ərzində büdcəyə daxil olmuş vergilərin 25,1 faizi dövlət, 74,9 faizi isə qeyri-dövlət sektoruna aiddir. Qeyri-neft-qaz sektorundan 2018-ci ilin dövlət büdcəsinə daxil olan vəsaitlərin həcmi 4 milyard 63,1 milyon manat təşkil etmişdir. Qeyri-neft-qaz sektorunun qeyri-dövlət bölməsində fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri tərəfindən ödənilmiş vəsaitlərin həcmi isə 3 milyard 4,5 milyon manata bərabər olub.

«Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında 2019-cu ilin yekunlarına həsr olunmuş müşavirə»də Prezident İlham Əliyev nitq söyləyərək demişdir: «Deyə bilərəm ki, bütövlükdə 2019-cu il islahatlar ili olmuşdur. Həm siyasi, həm iqtisadi, sosial sahələrdə, həm də kadr və struktur islahatları sahəsində... Dünya Bank Azərbaycanı 20 ən islahatçı ölkə sırasına salmışdır, bu böyük nailiyyətdir. Bu onu göstərir ki, ölkəmizdə aparılan köklü islahatlar aparıcı beynəlxalq qurumlar tərəfindən də qəbul edilir» (4).

Qeyri-neft sektorunun inkişafı üzrə reallaşan islahatlar, o cümlədən dövlətin vergi tənzimlənməsinin nəticəsidir ki, 2019-cu ilin yekununun statistik göstəricilərinə görə 2018-ci illə müqayisədə bu sahədə artım 14 faiz olmuşdur.

Son zamanlar Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadiyyatın davamlı inkişafı və dövrün tələblərinə uyğun olaraq, dövlətin həyata keçirdiyi struktur islahatı ilə 23 oktyabr 2019-cu il tarixli Prezident Sərəncamına əsasən İqtisadiyyat Nazirliyinin tərkibinə Vergilər Nazirliyi, Əmlak Məsələləri Dövlət komitəsi,

Azərbaycan Respublikası Antiinhisar və islahat bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyi daxil edilmişdir.

2019-cu ilin 29 noyabr tarixində «Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında» Qanun qəbul edilmişdir. Bu qanunla vergi sahəsində əsaslı dəyişikliklər edilmişdir ki, bu dəyişikliklər, həm qeyri-neft sektoru üzrə fəaliyyət göstərən istehsalçıların və həmçinin istehlakçıların mənafeyinə uyğun olaraq, dövlətin vergi tənzimlənməsi ilə reallaşır.

Dövlətin illik maliyyə planı olub, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının idarə olunmasında və qeyri-neft sektorunun vergi tənzimlənməsində əhəmiyyətli olan hər ilin büdcə gəlirləri layihəsinin formalaşma mexanizmində vergi daxil-olmaları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Yeri gəlmişkən 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin gəlirləri 24 milyard 134 milyon 500 min manat, xərcləri isə 26 milyard 913 milyon 700 min manat proqnozlaşdırılmışdır.

2020-ci ilin Dövlət büdcəsində vergidən daxil olan gəlirlər 2019-cu ilin büdcəsi ilə müqayisədə 10,0 faiz artırılaraq əvvəlki 9551,4 milyon manata qarşı 10507,0 milyon manat nəzərdə tutulub. Qeyri-neft sektorundan ümumi gəlirlər üzrə 12,0 faizlik – yəni 9467,7 milyon manata qarşı 10606,5 milyon manat, o cümlədən vergi orqanlarının xətti ilə qeyri-neft sektorunda yığılan gəlir üzrə 14,4 faizlik – yəni 49800,0 milyon manata qarşı 5695,0 milyon manat artımların vergi qanunvericiliyi ilə azaldılmasının genişləndirilməsi şəraitində proqnozlaşması kölgə iqtisadiyyatının qarşısının alınmasında dövlət islahatlarının səmərəliliyini göstərir (16).

2019-cu ilin statistik göstəricilərinə əsasən dövlət büdcəsində ümumi vergi daxilolmaları artaraq 7 milyard 572 milyon manata çatmışdır. Qeyri-neft sektoru üzrə büdcəyə vergi daxilolmaları 109,1 faiz yerinə yetirilərək 458,3 milyon manat və ya 9,1% artaraq 5 milyon 432,3 milyon manata çatmışdır. Büdcədə qeyri-neft sektoru üzrə vergi daxilolmalarının xüsusi çəkisi 70,8 faiz təşkil edir.

Ümumilikdə, özəl sektorun qeyri-neft üzrə vergi daxilolmalarında xüsusi çəkisi 76,4 faizə bərabərdir (13). Qeyd etmək lazımdır ki, 2019-cu ilin yekununa görə vergi və gömrük rüsumlarından plandan əlavə 1 milyard manat artıq vəsait toplanmışdır (4).

2019-cu ildə qeyri-neft sektoru üzrə büdcəyə vergi daxilolmaları ən çox artım aşağıdakı vergilər üzrə müşahidə olunmuşdur (16):

- ƏDV vergisi – 16,4%;
- aksiz vergisi – 4,7 dəfə;
- mənfəət vergisi – 12,6%.

2020-ci ilin yanvarın 1-nə olan statistik məlumatı əsasən cəmi aktiv vergi ödəyicilərin sayı 12,3% artaraq, 49,6 min, o cümlədən ƏDV ödəyicilərinin sayı 37,5% artaraq 248 mindən çox olmuşdur (13).

2019-cu ilin 11 ayının yekunlarına görə dövlətin qeyri-neft sektoru üzrə həyata keçirdiyi islahatlar, o cümlədən vergi tənzimlənməsindəki dəyişikliklər nəticəsində əksər sahələrdə dinamik inkişafa nail olunmuşdur (cədvəl 1).

Cədvəl 1. Qeyri-neft sektoru üzrə illik artım (2019-cu il)

Mənbə: www.azerbaijan.-news.az

	Qeyri-neft sahələri	Artım %-lə
1	İstehsal sektoru	21
2	Pərakəndə ticarət	37,6
3	İctimai iaşə	24,2
4	Aqrar sektor	19,4
	O cümlədən:	
	- alkoqollu içkilərin istehsalı	39,3
	- tütün məmulatları istehsalı	15,4 dəfə
5	Nağdsız ödənişləri xüsusi çəkisi	3,7

Digər sahələrdə olduğu kimi cədvəl 1-də göstərilən istehsal və xidmət sahələrindəki artım vergi ödənişlərində də artmasına səbəb olur.

Bütün yuxarıda göstərilənlər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin yaranmış şəraitə uyğun çevik reaksiyası ilə apardığı dərin islahatlar, o cümlədən qeyri-neft sektorunun vergi tənzimlənməsi ilə biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasını əks etdirir. Vergi yükünün azaldılması və vergitutma obyektlərinin ölkəmizdə qeyri-neft məhsullarının genişləndirilməsi istər istehsalının genişlənməsi və inkişafı və istərsə də ixracının artması bilavasitə dövlətin stimullaşdırıcı, güzəştli, vaxtında və operativ qəbul edilən və müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən islahatlarının nəticəsidir. Dövlətin qeyri-neft sektoru inkişafının vergi tənzimlənməsi hər ilin maliyyə planı olan Dövlət büdcəsi gəlirlərində vergi daxilolmalarının artması ilə bərabər, büdcənin xərclər zissəsi vasitəsi ilə bütün iqtisadi sahələrin inkişafı və əhəlinin sosial tələblərinin təmin olunmasının maliyyələşdirilməsində alıcılıq qabiliyyətinin artırılmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edərək dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin əsasını təşkil edir.

Dövlətin reallaşdırdığı müasir struktur və kadr islahatı nəticəsində, dövrün tələblərinə uyğun olan, yeni sənaye və aqroparklar, xidmət sahələri, agentliklər yaradılır. Dövlətin vergi tənzimlənməsinə uyğun olaraq, son məhsul istehsal edən sənaye və aqroparklar bütün vergilərdən azaddırlar. Dövlət dəstəyi və maliyyələşdirilməsi ilə yaradılan sənaye və aqroparklar rəqabətqabiliyyətli ixrac məhsulu istehsal edərək xarici bazarlara çıxmaq imkanına malikdirlər. Yeni yaradılan «Alexport.az» portalı vasitəsi ilə xarici sifarişlər qəbul edilib, qeydiyyatla alınır və müvafiq istehsal və xidmət obyektinə çatdırılır ki, belə ticarət vasitəsi ilə xarici ölkəyə valyuta gətirilir və sahibkarların biznesi fəaliyyəti inkişaf edərək mənfəətləri artır.

Beləliklə, Vergi məəcəlləsinə edilmiş dəyişikliklər dövlətin vergi tənzimlənməsində əsas amil olaraq, bütün sahələrdə olduğu kimi qeyri-neft sektorunda da vergidən yayınmanın və kölgə iqtisadiyyatının miqyasının azalmasına səbəb olmaqdadır. Dövlətin vergi tənzimlənməsi vergi yükünün əhəmiyyətli dərəcədə azalması, malların sənədsiz dövriyyəsinə görə sanksiyaların tətbiqi, vergi nəzarəti mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi öz yüksək səmərəsini verməkdədir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2013.
2. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi. Bakı, 2017.
3. Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı.
4. 2019-cu ilin yekunlarına həsr edilmiş müşavirədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqi // «Azərbaycan» qəzeti, 13 yanvar 2020-ci il.
5. «Büdcə sistemi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2016.
6. Məmmədov F.Ə., Musayev A.F., Sadıqov M.M., Kəlbəliyev Y.A., Rzayev Z.Ş. Vergilər və vergitutma. Dərslik. Bakı, 2010.
7. Ələkbərov Ə. İqtisadi tənzimlənmə məqsədi üçün Azərbaycanda vergilərin strukturunun optimallaşdırılması istiqamətləri. Azərbaycanın Vergi Xəbərləri curnalı. Bakı, 2016.
8. Əliyeva R.Ə. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi. Bakı, 2013.
9. Sadıqov T.Ə., Rzayev İ.M. Vergi uçotu və audit. Bakı, 2014.
10. Rzayev P. İqtisadiyyatın vergi tənzimlənməsi mexanizminin stimullaşdırıcı rolunun artırılması istiqamətləri. Bakı, 2013.
11. Həsənov Ə.N. Mehdiyev C.A., Hüseynov E.Ə., Məhərrəmov R.B., Babayev Z.A., Yadigarov F.M. Vergi inzibatçılığı. Bakı, 2017.
12. www.taxes.gov.az
13. www.vergijurnalı.az
14. www.economy.gov.az
15. www.stat.gov.az
16. www.azerbaijan-news.az.

SUMMARY

TAX REGULATION IN THE DEVELOPMENT OF THE NON-OIL SECTOR STATE

Zeynalova E.Sh.

*Dean of the Faculty of Retraining of Managers,
Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan,
Associate Professor, PhD in Economics*

Hacıyev F.F.

Assistant to the Speaker of the Milli Majlis

Although the national economy of Azerbaijan has been exposed to internal, external and global influences at different times, advanced economic development has been achieved due to the management skills of the head of state, the implementation of well-thought-out and science-based reforms and the proper determination of strategy.

The article discusses the results of state research on taxation in the diversification of economic development and the development of the non-oil sector, given the volatile oil prices, which are the basis of the national economy. In Azerbaijan, which is rich in non-oil potential, the effective use of this wealth depends directly on the state's creation of a legal market, which is a model of a market economy, and the regulation of socio-economic development. Tax regulation of the state, which reflects the interests of each producer and consumer, is one of the key factors in the development of all areas of production and services.

Keywords: *diversification, tax regulation, tax capacity, tax benefits*

РЕЗЮМЕ

НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВА В РАЗВИТИИ НЕНЕФТЯНОЙ ОТРАСЛИ

Зейналова Э.Ш.

*Декан факультета Переподготовки управленческих кадров
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доцент, доктор философии по экономике*

Гаджиев Ф.Ф.

Помощник спикера Милли Меджлиса

Хотя национальная экономика Азербайджана в разное время подвергалась внутреннему, внешнему или глобальному влиянию, современное высокое экономическое развитие было достигнуто за счет управленческих навыков главы государства, проведения продуманных и научно обоснованных реформ и правильное определение стратегии.

В статье рассматриваются результаты государственного исследования налогообложения при диверсификации экономического развития и развития нефтегазового сектора с учетом волатильных цен на нефть, которые являются основой национальной экономики. В Азербайджане, который имеет богатый нефтегазовый потенциал, эффективное использование этого богатства напрямую зависит от создания государством легального рынка, который является моделью рыночной экономики, и регулирования социально-экономического развития. Налоговое регулирование государства, отражающее интересы каждого производителя и потребителя, является одним из ключевых факторов развития всех сфер производства и услуг.

Ключевые слова: диверсификация, налоговое регулирование, налоговый потенциал, налоговые льготы